

Список цитируемых источников

1. *Воронцова, Ю. А.* Реминисценции в текстах современных средств массовой информации : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Ю. А. Воронцова ; Белгор. гос. ун-т. — Белгород, 2004. — 22 с.
2. *Караулов, Ю. Н.* Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. — М. : Наука, 1987. — 262 с.
3. *Супрун, А. Е.* Текстовые реминисценции как языковое явление / А. Е. Супрун // *Вопр. языкознания.* — 1995. — № 6. — С. 17—29.
4. *Лысковец, О. В.* Аллюзия как средство создания языковой игры / О. В. Лысковец // *Язык и социум : материалы IX Международ. науч. конф., Минск, 3—4 дек. 2010 г. : в 3 ч. / РИВШ ; редкол.: Л. Ф. Гербик (отв. ред.) [и др.].* — Минск, 2011. — Ч. 3. — С. 137—140.
5. *Красных, В. В.* Когнитивная база vs. культурное пространство в аспекте изучения языковой личности / В. В. Красных // *Яз., сознание, коммуникация.* — 1997. — № 1. — С. 128—144.
6. *Чернявская, В. Е.* Текст в медиальном пространстве : учеб. пособие / В. Е. Чернявская. — М. : ЛИБРОКОМ, 2013. — 232 с.
7. *Чигаев, Д. П.* Способы креолизации современного рекламного текста : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Д. П. Чигаев ; Моск. пед. гос. ун-т. — М., 2010. — 24 с.

УДК 821.161.3'373

Н. А. Валчкewич, I. С. Чyносавa

Установа адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт», Баранавічы, Рэспубліка Беларусь

СЕЛЬСКАГАСПАДАРЧАЯ ЛЕКСІКА І НАЙМЕННІ ПРЫЛАД ПРАЦЫ Ў ПАЭМЕ ЯКУБА КОЛАСА «НОВАЯ ЗЯМЛЯ»

Уводзіны. Бытавая лексіка захоўвае багаты матэрыял даследавання не толькі для лінгвістыкі, але і для гісторыі, археалогіі, этнаграфіі. Яе вывучэнне не страчвае сваёй актуальнасці па сённяшні дзень. Асаблівасць бытавой лексікі заключаецца ў тым, што, называючы рэаліі, якія доўга існуюць у народным побыце і парознаму эвалюцыяніруюць на розных тэрыторыях у працэсе ўжывання, назвы гэтых рэалій змяняюць свой семантычны аб'ём, змяняюцца іх лексіка-парадыгматычныя сувязі са з'яўленнем новых, больш дыферэнцыраваных найменняў і родавых слоў, са складу лексіка-семантычных мікрагруп. Усе гэтыя працэсы абумоўліваюць пастаянную тэрытарыяльную дыферэнцыяцыю прадметна-бытавой лексікі: асобных лексем, іх варыянтаў, некаторых значэнняў [1, с. 7]. Важнай крыніцай функцыянавання бытавой лексікі з'яўляюцца літаратурныя творы. Паэма Якуба Коласа «Новая зямля» яскрава перадае быт беларускага селяніна на пачатку ХХ стагоддзя. Прадметы і з'явы паўсядзённага быту акружаюць чалавека кожны дзень, іх найменні адлюстроўваюць наша жыццё. Слоўнікавы склад мовы Якуба Коласа прадстаўляе цікавасць у плане вывучэння бытавой лексікі розных тэматычных груп. Разглядаючы словы, якія называюць паняцці і прадметы паўсядзённага быту, у паэме «Новая зямля» можна вылучыць разнастайныя групы бытавой лексікі: назвы лакацый, назвы пабудов і іх частак, назвы страў, назвы адзення і абутку, прадметаў сельскай гаспадаркі і прылад працы, ацэнкі станоўчых або адмоўных адносін.

Асноўная частка. У навуковай літаратуры бытавая лексіка мае назву агульнага наймення слоў і выразаў, што пастаянна ўжываюцца носьбітамі мовы. Да бытавой лексікі адносяцца наступныя словы:

- 1) назвы лакацый, пабудов: *хата, дом, гаспадарка, ганак, сенцы;*
- 2) словы, якія абазначаюць прадметы і паняцці з паўсядзённага людскога побыту, адзення, абутку, ежы (*хлеб, бульба, рانیца, ноч*), большасць выклічнікаў і гукапераймальных слоў, скарачаныя формы дзеясловаў (*скок, стук*), многія фразеалагічныя звароты;
- 3) назвы прылад працы (*саха, зброя, вялка*), а таксама сельскагаспадарчая лексіка, якой уласціва выконваць не толькі экспрэсіўную, але і намінацыйную функцыю. Сельскагаспадарчая лексіка — назвы палёў, з якіх сабраны ўраджай (*аўсянішча, бульбянішча, вічанішча, гарохавішча, жытнішча, ільнянішча, капуснішча, ячнішча і інш.*);
- 4) словы, якія даюць ацэнку станоўчых ці адмоўных адносін (выказваецца адабрэнне, неадабрэнне, іронія, жартаўлівасць);
- 5) экспрэсіўныя словы і прастамоўныя словы, якія служаць для адмоўнай характарыстыкі людзей, з'яў [2].

У паэме Якуба Коласа «Новая зямля» прадстаўлена дастатковая колькасць лексем, якія звязаны са штодзённай працай беларусаў і сельскай гаспадаркай. У паэме змешчаны шматлікія словы, якія маюць дачыненне да сельскай гаспадаркі і называюць прылады працы: «*У дзядзькі цэлы спрат запасаў // Не любіць дзядзька пустаплясаў. // Вось вы зірніце ў хлёў на вышкі! // Там многа яблынін на лыжскі, // Там ёсць і груша і клянна // Якая хочаш дравяніна: // Грабільны, коссі, клёнкі, восі*» [3, с. 146]. У гэтых радках выкарыстоўваецца слова «*дравяніна*», якое выкарыстоўваецца ў якасці абагуленай назвы ўсіх прылад працы, зробленых з драўніны: *грабільна* — «ручка ў граблях», *клёнкі* — «кожная асобная дошчачка, з якіх складаюць бочку, дзежку, кадушку», *вось* — «шпень або тонкі вал, на які насаджваюцца колы, часткі машын або механізмаў»; *шляга* — «драўляны молат, доўбня»; *дзіда* — «калючая зброя ў выглядзе доўгага дрэўка з вострым металічным наканечнікам, піка».

Звяртаюць на сябе ўвагу словы, звязаныя з працоўнымі сельскагаспадарчымі заняткамі герояў, сярод якіх вылучаюцца:

- 1) найменні прылад працы для бортніцтва: «*Антось бярэ куроным, сіта, // Глядзіць на гэты роў сярдзіта: // Вось не было яшчэ бяды! // Загнаў жа чорт яго туды!*». *Куроным* — «прылада для акурвання пчол

дымам, дымар' [3, с. 128]; плястры азначаюць 'соты ў вулі' [3, с. 198], сіта — 'прыстасаванне для аховы твару, шыі і плячэй ад пчаліных джалаў падчас працы пчаляра на пасецы'. У падвойны абруч закладваўся кавалак сіта (такі, як для прасейвання мукі), праз які зручна заглядаць у вулей і назіраць за пчоламі. Галаву і шыю засланяла белая льняная палярына. Куродым амаль не змяніўся з таго часу, як яго выкарыстоўвалі, а вось драўляныя ночвы для збору мёду не ўжываюцца з 50-х гадоў мінулага стагоддзя;

2) найменні прылад працы для лоўлі рыбы: «І дзядзька быў рыбак выдатны, // Хоць больш урыўкавы, прыватны, // Але лавіў-такі нямала, // І дзядзьку ў рыбе шанцавала. // Бывала, **пострыжні** прыправіць, // На шчупакоў нясе і ставіць» [3, с. 97]. **Пострыжнем** называлі 'прыстасаванне для лоўлі шчупакоў'. Рыбная лоўля да распаўсюджвання земляробства была адной з найважнейшых крыніц існавання мясцовага насельніцтва. З развіццём земляробства і жывёлагадоўлі роля яе ў народнай гаспадарцы паступова памяншалася, яна становілася дадатковым заняткам;

3) лексемы, звязаныя з ткацкай дзейнасцю: **навой** — 'пярэдні і задні валік у кроснах'; **варстат** (**варштат**) — 'спецыяльна абсталяваны стол для ручной сталярнай, слясарнай і работы': «І тут жа збоку, як той п'яны, // Ляжаў **навой** стары, драўляны; // **Варстат**, на часткі разабраны, // На трэскі кінуты, валяўся» [3, с. 52];

4) найменні прылад працы земляробства ў паэме адлюстроўваюць такія словы, як **пług**, **борана**, **сохі**: «Прайшоў Вялікаднік свяценькі. // Бяруцца людзі за сьвянькі, // За **пług**, за **бораны**, за **сохі**, // Пайшлі разгульвацца патрохі» [3, с. 212]. Земляробства — сімвал працы, сувязі селяніна з зямлёй і вобраз жыцця, які мае сувязь з прыродай. **Пług** — 'сельскагаспадарчая прылада для арання зямлі'. Асноўнай мэтай арання пługам было вывернуць верхні пласт глебы і зрабіць так, каб паверхня была насычана карыснымі рэчывамі знізу, пры гэтым зацягнуўшы ў зямлю пустазелле і ўсё, што засталася ад леташняга ўраджаю. Аранне таксама неабходнае для аэрацыі глебы, як і для дадатковага насычэння вільгаццю. **Боран** — 'сельскагаспадарчая прылада для апрацоўкі глебы, баранаванне засцерагае глебу ад высыхання, выраўноўвае яе паверхню, разбурае глебавую скарынку, знішчае пустазелле. **Саха** — 'прымітыўная драўляная сельскагаспадарчая прылада для ворыва'.

Заклучэнне. Прааналізаваўшы бытавую лексіку, якая называе прадметы і паняцці паўсядзённага быту ў паэме Якуба Коласа «Новая зямля», можна прыйсці да высновы, што найбольшае пашырэнне атрымліваюць словы з дачыненнем да сельскай гаспадаркі, хатняга побыту, назвы пабудовы, а таксама назвы страў беларускай нацыянальнай кухні. Сярод прадстаўленых назваў найменні прылад працы для земляробства, бортніцтва, лоўлі рыбы, ткацкай дзейнасці складаюць 28 % ад агульнай колькасці вылучаных лексем.

Спіс цытуемых крыніц

1. Янкоўскі, Ф. М. Пра дыялектнае слова / Ф. М. Янкоўскі. — Мінск : Польша, 1980. — 255 с.
2. Сучасная беларуская мова : вучэб. дапаможнік / пад агул. рэд. Л. М. Грыгор'евай. — Мінск : Выш. шк., 2006. — 559 с.
3. Колас, Я. Новая зямля : паэма / Я. Колас. — Мінск : Юнацтва, 1982. — 286 с.

УДК 81'373(043)

А. Н. Воробей

Учреждение образования «Барановичский государственный университет», Барановичи, Республика Беларусь

ЗНАЧИМОСТЬ ГЕОМЕТРИЧЕСКИХ ПРИЗНАКОВ В СТРУКТУРИРОВАНИИ ПЕРЦЕПТИВНОГО ПРИЗНАКА «ФОРМА» В РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Введение. В современной лингвистике усилился интерес к вопросам семантики пространства. Эта проблематика привлекает внимание как отечественных, так и зарубежных ученых (А. Hershkovits, L. Talmy, С. Vandeloise, И. К. Архипов, В. Г. Гак, К. А. Гилярова, Е. Н. Евтушенко, А. Н. Журинский, О. В. Казанцева, И. В. Ключникова и др.). Пространственные параметры объекта предполагают такие характеристики, как форма, размер, протяженность и др. Особая роль при этом отводится форме, которая, по мнению В. М. Голпоровой, «является универсальной категорией человеческого разума, привлекавшей исследователей на протяжении всего существования человечества» [1, с. 63]. Категория формы остается одним из мало разработанных объектов в когнитивной лингвистике. Исследователей интересует, прежде всего, как репрезентируется не внешний вид объектов, а их расположение друг относительно друга, относительно наблюдателя и говорящего. Поэтому активному изучению подвергается семантика предлогов, наречий, дейктических слов (Л. Тэлми, Р. Лангакер, И. Л. Исакаян, О. В. Казанцева и др.). Другие исследования посвящены вербализации визуальной информации (И. М. Кобозева) или исследованию семантики пространственных прилагательных размера (А. Н. Журинский, С. Ю. Семенова и др.). Языковая фиксация формы как пространственной характеристики самого объекта, а не отношений между объектами, по-прежнему остается вне поля зрения лингвистов. Данное исследование направлено на изучение репрезентации перцептивного признака формы именами прилагательными русского языка.